

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Н.В. Погрібняк

Україна, м. Запоріжжя, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

У контексті подальшого розвитку вітчизняної дошкільної освіти є актуальним формування мовної та мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку, адже дитина для власного особистісного розвитку та успішної соціалізації мусить спілкуватися з тим, хто поруч, тобто стати зрозумілою, переконливою. В опануванні мовленням дитина йде шляхом від частини до цілого: від слів до зчеплення двох-трьох слів, далі - до простої фрази, а пізніше - до складних речень. Кінцевим етапом є розвиток зв'язного мовлення. Одним із ефективних засобів його розвитку у дітей дошкільного віку є використання творів живопису в освітньому процесі дошкільного навчального закладу. Теоретичною базою для подальшого опрацювання є наукові праці вітчизняних дослідників, які застосовували різні підходи щодо розуміння сутності та шляхів вирішення проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку засобами творів живопису.

У дошкільній лінгводидактиці проблема формування у дітей зв'язного монологічного мовлення висвітлена досить широко (А.М. Богуш, В.В. Гербова, Е.П. Короткова, Є.І. Тихеева, О.С. Ушакова та інші). Дослідниками визначено три типи мовленнєвих висловлювань, які опановують діти: оповідання, опис та пояснення. Кожному з цих типів мовлення притаманні заголовки, змістова завершеність, тематична єдність, інформативність, цілеспрямованість, інтеграція, структура організації тексту, зчеплення між частинами тексту, між реченнями та всередині них самих, відпрацьованість мовлення щодо стилістичних норм мови.

У лінгвістиці зв'язне мовлення визначається як відрізок тексту, що має значну протяжність, розчленовується на більш чи менш закінчені частини і передає завершену тему. Прихильники логіко-граматичного напрямку в лінгвістиці вважають основним у характеристиці зв'язного мовлення єдність та взаємозв'язок змісту і форми мовлення [1].

Психологічна природа зв'язного мовлення, її механізми і процес становлення розглядалися в низці досліджень І.Р. Гальперіна, Д.Б. Ельконіна, О.В. Запорожця, С.Л. Рубінштейна. Розкриваючи психологічні процеси та засади мовленнєвої діяльності, вчені виокремлюють, насамперед, мотивацію мовленнєвого висловлювання, розглядають мотив як імпульс, що дозволяє провести відбір слів, а предмет і мета майбутнього висловлювання, на їхню думку, визначають логічну послідовність і синтаксичну правильність мовленнєвого висловлювання.

Зв'язне мовлення розглядається також як організоване за законами логіки, граматики і композиції єдине ціле, що має тему, виконує певну функцію (найчастіше - комунікативну), має відносну самостійність і завершеність, розчленовується на більш чи менш значущі структурні компоненти. Визначено і якості зв'язного мовлення, з-поміж яких нормативними прийнято вважати: мовлення точне, логічне, доречне, стисле, багате, чисте, красиве [3].

Праці Ф.О. Сохіна дали новий напрямок проблемі розвитку зв'язного монологічного мовлення. Зокрема, вчений обґрунтував необхідність формування усвідомлення явищ мови та мовлення [6].

Великого значення в розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку надавав творам живопису К.Д. Ушинський. Використання картин для розвитку мовлення дітей він пов'язував з використанням принципу наочності. Користь творів живопису, на його думку, полягає в тому, що дитина привчається тісно пов'язувати слово з уявленням про зображення, вчиться логічно і послідовно висловлювати свої думки, тобто картина одночасно розвиває і розум, і мову дитини [8].

Дослідженнями З.М. Істоміної, Е.П. Короткової, Н.П. Орланової доведено, що ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є твори живопису. Вони викликають у дітей бажання розповідати про зображену ситуацію, природу, персонаж. Це наштовхує їх на спілкування, активізує досвід, спонукає до розповідей про свої спостереження, враження. Отже, відбувається складна розумова діяльність дитини, в якій мають місце аналіз, синтез, порівняння, умовивід.

Картина стимулює дітей до складання розповіді - переконує О.І. Тихеева. Водночас мовчазне розглядання творів живопису, на її думку, є недоцільним. Розглядаючи репродукцію картини, дитина весь час говорить: свої враження вона охоче передає в мові. Вчена радить частіше розмовляти з дітьми за змістом художніх картин, це навчить їх самостійному розповіданню [7].

Використовувати картини для складання творчих розповідей та розповідей з

власного досвіду рекомендує Є.О. Фльорина.

Деякі дослідники, зокрема Н. Зубарева та М. Івашиніна, пропонують у роботі з художніми картинами користуватися такими прийомами як: "входження" дітей у світ картини, "подорож" за змістом картини; рекомендувати дітям уявити себе на місці конкретного героя картини й розповісти від його імені, що він відчуває, та як би він поведився [4].

У дослідженнях Е.П. Короткової, А.М. Чернишової вивчались особливості сприймання портретів дітьми, зокрема, старшого дошкільного віку. Так, Е.П. Короткова розробила методику ознайомлення дітей з дитячими портретами, в якій запропонувала кілька прийомів: уяви портретного героя у різних життєвих ситуаціях свого дошкільного навчального закладу та склади розповідь, як би він себе поведив. Використання зазначених прийомів дає можливість вихователю навчити дітей складати творчі розповіді [5].

У вітчизняній та зарубіжній психології по-різному пояснюються особливості сприймання та розуміння дітьми змісту картин. Водночас спільною для всіх підходів є певна періодизація в розвитку готовності дитини до сприймання картини, в якій можна визначити три стадії: називання, або перелік, опис та інтерпретація.

У своїх працях Н.В. Гавриш виокремлює твори живопису як один з головних атрибутів навчального процесу в дошкільному закладі. Вчена вірно зазначає, що картини необхідно застосовувати як засіб розумового, естетичного та мовленнєвого виховання [2].

Учені (А.М. Богуш, В.В. Гербова, Е.П. Короткова, Є.І. Тихеева, О.С. Ушакова та інші) визначають низку чинників, що впливають на глибину та адекватність сприймання дітьми картин, а саме: рівень розвитку художньо-естетичного сприймання дитини, її життєвий та художній досвід, доступність для розуміння змісту і тематики картини, а також правильна організація роботи. Визначальним є те, що у процесі ознайомлення дітей з репродукціями художніх картин розв'язуються такі завдання: а) формування здатності художнього бачення картини; б) формування цілісного сприймання її змісту; в) розвиток естетичних уявлень і почуттів; г) виховання оцінювального сприймання змісту картини; д) збагачення словника яскравими образними виразами, епітетами, метафорами, порівняннями; е) розвиток зв'язного мовлення.

Водночас, з огляду на те, що будь-який художній образ може бути недостатньо конкретизованим, мати непевну виразність, увагу акцентують на тому, що один і той

же твір використовують для вирішення різних педагогічних завдань залежно від напрямку навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу.

Отже, слід зазначити, що під час використання творів живопису в роботі з дітьми дошкільного віку педагог розвиває не лише технічні уміння, а й особистісну культуру дошкільника, закладену образотворчим мистецтвом як одним з найвпливовіших засобів розвитку, навчання та виховання. Діти дошкільного віку сприймають живопис по іншому, ніж дорослі, розуміють відповідно до свого життєвого досвіду, висловлюючи при цьому власну думку, враження. На нашу думку, твори живопису - це один із засобів розвитку зв'язного мовлення, що відбувається під впливом естетичного сприймання, почуттів і є природнім. Саме це є основним фундаментом розвитку мовлення у дітей. Дорослі повинні стати посередниками між мистецтвом і дитиною, щоб твори живопису мали розвивальний та виховний вплив.

Література:

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 216 с.
2. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – С. 188-219.
3. Зданевич Л.В., Погрібняк Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку засобами творів живопису. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. – 120 с.
4. Івашніна М.Д. Про деякі прийоми ознайомлення старших дошкільників з художніми картинами. - К. Рад.школа, 1963. - С. 32-34.
5. Короткова Э. Воспитывать интерес к творческому рассказыванию // Дошкольное воспитание. – 1973. - № 6. – С. 8.
6. Сохин Ф.А. Психолого-педагогические условия развития речи дошкольника в детском саду. – М.: Просвещение, 1988. – 179 с.
7. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста) / Под.ред. Ф.А.Сохина. – 5-е изд. – М.: Просвещение, 1981. – 159 с.
8. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. – М.: Просвещение, 1990. - 528 с.

Надійшло до редакції 25.03.2013 року